

Geográfus Körút

– 60 –

Virágmandula Kft.
Pécs, 2015

Jelen tudományos közleményt a szerző(k)
a Pécsi Tudományegyetem alapításának 650. évfordulója
emlékének is szenteli(k).

Szerkesztette:
Keceli Lajos, Kovács István Péter, Nezdei Csilla

Lektorálta:
Dövényi Zoltán, egyetemi tanár

Borítóterv: Hajnal Klára
Borítófotók: Keceli Lajos

Kiadó: Virágmandula Kft., Pécs
Felelős kiadó: a Kft. ügyvezetője

ISBN: 978-615-5497-44-5

Nyomdai előkészítés és kivitelezés: Virágmandula Kft.
www.mandulavirag.hu

© Szerkesztő és szerzők
© Virágmandula Kft.

Tartalomjegyzék

Köszöntő	7
Kisújbanya – az újraértelmezett „üdülőfalu” (Aubert Antal – Papp Júlia).....	11
Egy hagyományos magyar településföldrajzi téma és egy új fel- mérés néhány tanulsága: a kecskeméti piac (Csatári Bálint) ..	27
Tájkarakter védelem egy bükkaljai közút tájba illesztésének példáján (Csorba Péter)	46
A Mura mente 20. századi sorsfordulói (Göncz László).....	60
Közgazdasági elemzési módszerek a turizmusföldrajzban – területi átrendeződések a balkáni válságok hatására a volt Jugoszlávia turizmusában (Gyuricza László – Játékos Edit) ..	105
Gondolatok a szerencsejáték térbeli vizsgálatához – lottózók a településhálózatban (Keceli Lajos)	124
A muravidéki népesség nyelvi-etnikai térszerkezetének átalakulása az elmúlt évezredben (Kocsis Károly)	145
Az ingázás területi jellemzőinek átalakulása hazánkban a rendszerváltozás után (Kovács Zoltán – Szabó Balázs)	161
Borkultúra és hagyományok a Szekszárdi történelmi borvidéken (Máté Andrea).....	179
Néhány gondolat a magyarországi romák interkulturális stratégiájáról (Molnár Judit).....	195
Adalékok a Balaton Régió területének változásához (Nezdei Csilla)	217
Elméleti és gyakorlati határ menti kutatások a Dél-Alföld példáján (Pál Ágnes – Szónokyné Ancsin Gabriella)	235
Magyarország energiagazdaságának fő vonásai a 21. század elején (Bank Klára).....	249

Források

1991. évi XXXIV. törvény a szerencsejáték szervezéséről
- Dövényi Z. (2009): „Város az, ami magát annak nevezi”, *Területi Statisztika* 12: (1) pp. 3-7.
- KSH (2012): Interaktív térképek http://www.ksh.hu/interaktiv_moterkepek
- KSH (2014): Magyarország helységnevtára <http://www.ksh.hu/apps/hntr.main>
- Pirisi G. (2009): Város vagy nem város? Dilemmák a formális és a funkcionális városfogalom kettőssége kapcsán. *Területi Statisztika*, 12: (2) pp. 129-136.
- Szerencsejáték Zrt. (2002-2013): A szervezet éves Üzleti és fenntarthatósági jelentései 2002-2013-ig. <http://www.szerencsejatek.hu/uzleti-jelentes>
- Tessényi J. (2013): Játékszenvedély gazdaság-pszichológiai megközelítésben. Doktori értekezés, Szegedi Tudományegyetem. 111. p.
- Tóth J. (2008): Meditáció a városokról és a várossá nyilvánítás hazai gyakorlatáról, *Területi Statisztika* (11): (3). pp. 237-244.
- www.bet.szerencsejatek.hu
- www.fortunaweb.hu
- www.magyardurf.hu
- www.otosbefuto.hu
- www.tippmixpro.hu

Kocsis Károly

A muravidéki népesség nyelvi-etnikai térszerkezetének átalakulása az elmúlt évezredben

Jelen írásunk a mai szlovéniai Muravidékre, a hajdani Vas és Zala vármegyék itteni területére vonatkozólag kísérli meg a népesség nyelvi-etnikai összetételének évezredes, a földrajzi környezettel és a történelmi eseményekkel összefüggő változásait felvázolni.

A bemutatott terület egyik délnyugati szomszédunk, az 1991 óta független Szlovénia egyik legelmaradottabb, északkeleti, 948 km²-nyi régiója, mely az ország területének 4,7 %-át teszi ki (KUŠAR, S.–NARED, J. 2004). E tájak túlnyomó része az elmúlt évszázadokban a Tótság, Tótföld, Vendvidék nevet viselte, mely alapvetően a Mura és a Rába közötti szlovén etnikai területre vonatkozott (KÓSA L.–FILEP A. 1978). A Dunántúl délnyugati szegletében fekvő, 900-1919 és 1941-1945 között Magyarországhoz tartózó, 1919-ben elcsatolt területet az új államban (Szerb–Horvát–Szlovén Királyságban, majd Jugoszláviában) „Murántúlnak” (Prekmurje) nevezték el. Magyar részről a Szlovénia részévé vált tájat 1945-ig Muramelléknek (NYIGRI I. 1941), majd Murántúlnak, néha Mura mentének, az utóbbi évtizedekben dominánsan Muravidéknek hívták (GYURICZA L. 2012).

A középkor utolsó fél évszázada

Vas és Zala vármegyék jelenleg Szlovéniához tartozó területe a 11. században csupán a Mura környékén és a Lendva alsó folyása övezetében, a síksági, alacsony dombvidéki területeken számított némileg lakottnak, ahová az őshonos szláv (tót, vend, szlovén) népesség mellé a 10. századtól magyarok és székelyek (az Alsó-Örség nyugati peremén, a mai Őrihodos vidékén) települtek. A 13. századtól, főként a tatárjárás után indult meg a vidék erőteljes szlovén kolonizációja, főként a magasabb dombvidéki területeken (Vasi-Hegyháton, Goričkon), jórészt a Felsőlendvai-várbirtokon (KOS, M. 1970). A szlovén etnikai tér kiterjedésével párhuzamosan az alacsonyabban fekvő, főként Alsólendva környéki tájakon fokozatos betelepülése eredményeként a népesség túlnyomó többségét már a magyarság tette ki.

Az 1495-ös adóösszeírást feldolgozó KUBINYI András (1996) adatai alapján úgy számítjuk, hogy a mai Muravidék területén a középkor végén kb. 12.000 lakos élt. A terület öt mezővárosa közül kettő (Alsólendva és Dobronak), 186 faluja közül 27 lehetett magyar, 4 német többségű (CSÁNKI D. 1890-1913, ENGEL P. 2001). A települések etnikai megoszlása alapján feltételezhetjük, hogy a vizsgált területen élő népességnek 81,4%-a lehetett szlovén, 16,6%-a magyar és 2%-a német. Az etnikai térszerkezet nagyon hasonló lehetett a 20. századihoz: a magyar települések, élükön az uradalmi központtal, Alsólendvával a mai magyar, a németek (pl. Guitzenhof, Sinnersdorf, Fükslinc) a stájer határ közelében tömörültek. A muravidéki szlovén etnikai tér eddigre már stabilizálódott főként a Hahold /későbbi Bánffy/ család 12–13. században megindult telepítéseinek köszönhetően, akik az addig szinte lakatlan, erdős területet, gyepűvidéket a 12. században szerezték meg

(KOS, M. 1968, 1970). A Vendvidék legfontosabb településeinek ekkor az uradalmi központ, Felsőlendva, továbbá Muraszombat és Turnisza (Bántornya) mezővárosok számítottak.

A mohácsi csatavesztéstől a szatmári békéig

A vizsgált terület a török háborúk idején mindvégig a királyi Magyarország részét képezte ugyan, de a Habsburg és Oszmán Birodalom közös határának, az 1600 és 1690 között török kézen lévő nagykanizsai vár közelsége, a végvári harcok, török portyázások, a kettős adóztatás, felvonuló hadak és a nyomukban járó járványok pusztításai miatt különösen a síkvidéki, Zala vármegyéhez tartozó magyar és szlovén falvak néptelenedtek el. Ez időszakban a nagyobb védelmet nyújtó, erdős dombvidéki területre („Tótságra”) nagy számban menekültek magyarok, akik a későbbiekben beolvadtak a környező szlovén lakosságba. A török pusztítások sorából különösen az 1532-es (a Kőszegről visszavonuló I. Szulejmán szultán hadjárata), 1600-as, 1603-as, 1604-es és 1664-es esztendő (a közeli szentgotthárdi csatával kapcsolatos hadmozdulatok) emelkednek ki (ZELKO, I. 1981, VANDOR L. 1996). A török elleni harcok 1690-ben szűntek meg, mikor a környék legnagyobb erődje, a török vilajet székhely, Nagykanizsa 90 év után felszabadult. Az első békeévekben (az 1697-es összeírás szerint) legnépesebb települések a Muravidék nyugati, háborúk által jobban kímélt területein voltak fellelhetők: Felsőlendva (280 fő), Korong (273), Görlic, Muraszombat, Tessanóc (250–250), Rakicsán (229) (VÖRÖS K. 1962). Az elpusztult területek újranépesítését a Rákóczi-szabadságharc (1703–1711) idején az 1704–1706 közötti kuruc-

labanc (Bottyán, Bezerédj, Balogh – Heister vezette) hadjáratok, majd az 1710–1711-es pestis akadályozták.

A szatmári békétől a kiegyezésig

A szabadságharcot lezáró szatmári béke után szinte azonnal megindult az elpusztult települések újraneépülése, különösen a termékeny, síkvidéki területeken. Ez tükröződött az 1720-ban végrehajtott népesség összeírásban is, mely szerint a Muravidék mai területén legtöbb adózó háztartást a magyar többségű Dobronakon (52), Alsólendván (44) és a szlovén többségű Tótkeresztúron (55), Muraszombaton (46) írták össze. Ez utóbbi városban az adófizető háztartásfők közül 22-nek szláv, 19-nek magyar és 5-nek német hangzású neve volt (ACSÁDY I. 1896). Az alapvetően az 1760–1770-es évekig tartó nagyarányú vándorlások során a magyar falvak népességét többnyire a Nyugat-Dunántúl (pl. Vas, Sopron, Moson vármegyék) magyar lakossága duzzasztotta, de a korábban magyar Kebeleszentmártont és Kapcát már szlovének telepítették újra. Feltételezhető, hogy a szomszédos, túlnépesedett horvát Muraköz is jelentős népességet bocsátott ki a Mura bal partjára, melynek eredményeként a 18. század végére a korábbi magyar Kót és szlovén Hotica (Murarév) egyaránt horvát többségűvé vált (VARGA I. 1996). Az első magyarországi (osztrák) népszámlálás idején, 1787-ben a vizsgált területen 40.888 lakost írtak össze (DANYI D.–DAVID Z. 1960), akik közül becsléseink szerint 80,6% élt szlovén, 16,9% magyar, 1,4% német, 1,1% horvát többségű településen (1. táblázat). Ez időpontban legtöbb lakosa továbbra is a termékeny talajú, déli területek mezővárosainak volt: a magyar Alsólendva (849 fő) és Dobronak (781), illetve a szlovén

Turniscsa / Bántornya (647) és Muraszombat (629). A 18. század végi etnikai arányokat és nyelvhatárokat tekintve megállapíthatjuk, hogy a Muravidék egyike volt a Kárpát-medence azon kevés területeinek, ahol a középkor végi állapotokhoz képest a többnyire vérzivataros 16–18. századok során nem történt lényeges változás (LEXICON. 1920, KORABINSKY J.M. 1804, VÁLYI A. 1796–1799).

A 19. század első felében NAGY L. (1828) és FÉNYES E. (1836–40) adatai szerint főként a síkvidéki szlovén települések lélekszáma gyarapodott, melyek egyúttal (a magyar Alsólendvától és Dobronaktól eltekintve) a Muravidék legnagyobb településeit jelentették: pl. Turniscsa, Adriánc, Muraszombat, Cserencsóc, Bellatinc, Nagypalina. Az Alsólendva környéki, kedvező forgalmi fekvésű, ezért a korabeli járványok által nagyobb mértékben pusztított magyar falvak 1787–1830 között lakosságuknak átlagosan 10–20%-át elvesztették. A Bécs–Zágráb postaút mentén fekvő Alsólendván a demográfiai veszteséget némileg enyhítették a 18. század végétől beköltöző zsidók, akiknek száma 1830-ban elérte a 62 főt (Muraszombaton a 98-at, az egész Muravidéken a 211-et).

A kiegyezéstől a trianoni diktátumig

Az osztrák–magyar kiegyezést (1867) követő első, anyanyelvet is kérdező magyar népszámlálás idején (1880) a Muravidéken összeírt 73.767 lakos közül 76,9 % vallotta magát szlovén, 17,7% magyar, 4,7% német anyanyelvűnek. Ez időpontban a terület 177 mai települése közül 141 számított szlovén, 33 magyar többségűnek. A magyarok számának számottevő gyarapodása 1880-ig nem csupán a szlovén–magyar nyelvhatár közelében élők, hanem azon szlovének kétnyelvűsödésének, elmagyarosodásának is köszönhető volt,

akik magyar településekkel egyre intenzívebb gazdasági (mezőgazdasági idénymunka), kulturális, oktatási kapcsolatban álltak (elsősorban a Sal–Muraszombat–Turniscsa háromszög szlovén falvai). A század derekához képest figyelemre méltó változást jelentett még a magyar–szlovén–horvát etnikai hármashatár közeliében fekvő, korábban szlovén–horvát többségű Kót és Kapca 1880-ra történt tartós elmagyarosodása (KOZLER, P. 1849). Ugyanakkor a magyar etnikai területen található, szőlészetről híres Lendvai-hegyre (Alsólendva, Hosszúfalu és Csente határába) az 1864-es tagosítás utáni évtizedekben egyre nagyobb tömegben költözött a zalai szlovén falvak népfeltele, akik itt mint vincellérek, zsellérek, napszámosok találtak munkát (FUSS N.–PATAKY K. 1898, BRAČIĆ, V. 1988). A német anyanyelvűek nagyarányú gyarapodása e században elsősorban a német (jiddis) nyelvű izraeliták jelenlétének volt köszönhető (pl. Muraszombat, Bellatinc, Alsólendva). Az 1880–1910-es népszámlálások közötti időszakban a magyar nyelv használata egyre gyakoribb lett a muravidéki szlovének körében. 1910-ben az itteni szlovének harmada, a nyelvhatár és Muraszombat környékén pedig a többsége tudott magyarul. Ennek a kétnyelvűségnek, az akkori, magyaroknak kedvező társadalmi közhangulatnak volt köszönhető, hogy 1910-ben Kebeleszentmárton, Bántornya, Muraszombat, Rátkalak szlovén lakosságának többsége már inkább magyar anyanyelvűnek vallotta magát, Kisfalu pedig tartósan elmagyarosodott. A 20. század első évtizedében az asszimiláció és a fokozódó amerikai kivándorlás miatt a Muravidéki szlovén népesség száma stagnált, aránya csökkent (1910-ben 74,2%-ra), párhuzamosan a magyarok lendületes etnikai gyarapodásával. A kivándorlás az itteni magyarokat is sújtotta. A magyar Lendva-vidékről 1900–1914 között kb. 300-an vándoroltak ki (KERECSENYI E. 1994). 1910-ben a magukat ma-

gyarnak vallók aránya a vizsgált területen korábban nem tapasztalt magas arányt, 22,9%-ot (20.738 fő) ért el. Ugyanakkor élt a legtöbb, addigra már nyelvében elmagyarosodott zsidó is a Muravidéken, akiknek száma 1828 és 1910 között 211-ről 978-ra nőtt, elsősorban a legfontosabb piacközpontokban (Alsólendván 382, Muraszombaton 234 fő).

A trianoni diktátumtól a második világháború végéig

Az első világháborút követően a jugoszláv csapatok 1919. 08. 12–13-án vették birtokba a Muravidéket, amelyet a trianoni békeszerződés (1920. 06. 04) csatolt véglegesen a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz (GÖNCZ L. 2000, MOHOS M. 2004). Az új államhatár lezárása, a történelmi szlovén tartományok felé, a Murán átvívelő hidak hiánya miatt ez a terület valóságos gazdasági kelepcebe került. A hatalomváltás a magyar közalkalmazottak, rendfenntartó erők, a magyar államisághoz ragaszkodók távozását, szlovén hivatalnokok, szerb és horvát katonaság idevezénylését, a kétnyelvűeknek az új államhatalom elvárásainak megfelelő identitásváltását, elszlovénesedését eredményezte. Ennek következtében a muravidéki magyarok száma és aránya az 1921-es jugoszláv népszámlálás szerint már 14.065 főre, illetve 15,2%-ra csökkent. Az új államhatalom a két világháború között a széleskörű magyarellenos propaganda keretében a helybeli szlovén népesség etnikai identitásának megerősítésére, a határvidék magyar etnikai jellegének fellazítására törekedett. Ez utóbbi, a Magyarországtól Jugoszláviához csatolt összes területre jellemző törekvés leglátványosabban a jugoszláv földreform során nyilvánult meg. A Földreformügyi Minisztérium 1921. 09. 05-i rendelete alapján az elkobzott (túlnyomórészt ma-

gyar) nagybirtokokból csak szerb, horvát vagy szlovén kaphatott földtulajdont (KOVÁCS A. 2004). A muravidéki magyar etnikai tér nagy részére kiterjedő, korábbi Esterházy uradalom területére túlnyomórészt az Olaszországhoz került területekről elmenekült és muravidéki szlovéneket (1305 főt) telepítették, akik az alábbi településeken hozták létre kolóniáikat: Petesháza (1921–1924), Benica (1922), Lendvahosszúfalva (1922–1934), Pincemajor, Zala- gyertyános, Lendvahídvég (1925), Kámaháza (1931) (KRAJEVNI... 1980, KOVÁCS A. 2004). Az 1921–1931-es népszámlálások közötti időszakban azon falvakban, ahol volt még kiosztásra váró földbirtok, a földnélküli magyarok tömegesen kényszerültek eredeti identitásuk megtagadására és vallották magukat szlovénnek. Ezek után nem meglepő, hogy 1931-ben a Muravidéken már csak 7.607 olyan lakos volt, aki mindenáron kitartott magyarsága mellett. Ugyanakkor a magyar többségű települések száma 15-re csökkent (1910-ben 33). Az Alsólendva környéki, a földreformból kizárt magyar földnélküliek és a kedvezőtlen természeti adottságú, dombvidéki kis szlovén falvak népessége egyre nagyobb tömegben vándorolt ki főleg Dél-Amerikába, Franciaországba és Németországba.

A második világháború idején, Jugoszlávia felbomlása során a német hadsereg 1941. 04. 06-án elfoglalta a Muravidéket, amelyet három határ menti, a Német Birodalomhoz csatolt német falu (Kismáriahegy, Határfalva, Gedőudvar) kivételével 1941. 04. 16-án átadott Magyarországnak. A visszatért muravidéki terület ezt követően 1945. 04. 03-ig tartozott ismét Vas és Zala vármegyékhez. Az államhatalom ismételt megváltozásával együtt járó magyar–szlovén népcseré, migráció, a magyarul is tudó városi és nyelvhatár közeli szlovének többségének elmagyarosodása, a bizonytalan identitásúaknak az új helyzetben magyarrá válása miatt az 1941-es népszámlálás idején a Muravidék akkori 83.787 főnyi

lakosságából 20,1% (16.852 fő) vallotta magát magyar, 76,4% szlovén (vend) anyanyelvűnek. A magyar többségű települések száma 28-ra nőtt. A vidék két járási székhelyén, Muraszombaton és Alsólendva mai területén a magyar anyanyelvűek aránya 39,8%-ot, ill. 91,2%-ot ért el. A későbbi évek folyamán a háborús veszteségeken kívül a szlovének lélekszáma 581 idegen telepesnek 1942. júniusi, Sárvarra történő internálása, a magyaroké pedig az elmagyarosodott, főként Alsólendván és Muraszombaton élt izraelita vallásúak (1941: 366 fő) 1944-es náci haláltáborokba történt deportálása miatt csökkent némiképp (MIÉRT? ZAKAJ? 1998).

A második világháború végétől a független Szlovénia megszületéséig

Az 1945 áprilisában lezajlott újabb hatalomváltás az államhatalomhoz kötődő rétegek ellentétes irányú magyar–szlovén migrációja, az internált szlovének visszatérése, a főként az 1945. június–júliusi, reváns jellegű deportálásokkal megtizedelt magyarok féltelme, a szlovénül is tudó magyarok többségének identitásváltása miatt az 1948-as jugoszláv népszámlálás időpontjában a Muravidék lakóinak csupán 10,8%-a (10.246 fő) merte magát magyar nemzetiségűnek vallani. A béke első éveiben különösen átfomálták a határvidék és az itteni magyarság legfontosabb centrumának, az e tekintetben szimbolikus jelentőségű Alsólendvának az etnikai arculatát, amelynek jelenlegi területén a magát magyarnak vallók aránya 1948-ban már csak 37,6%-ot ért el (1941: 91,2% magyar). 1945 után elnemzetlenítő, „jugoszlávossító” nemzetiségi politika érvényesült, amely állandóan szította a magyarok kisebbségi, gyökértelenségi érzését (MIRNICS K. 1970). Ilyen körülmények között

nem meglepő, hogy az 1970-es évektől a fiatal muravidéki magyarok körében tömeges jelenséggé váltak a túlnyomórészt szlovén gyermekeket eredményező magyar–szlovén vegyes házasságok (GÖNCZ L. 2003). Az 1940-es évek végétől kibontakozó szocialista iparosítás, urbanizáció következtében a megrendült identitású magyar népesség munkahelyet keresve növekvő mértékben hagyta el őshonos településterületét és szóródott szét, olvadt be a szlovén többségű, muravidéki vagy távoli, belső szlovéniai területeken. Az 1948–1991 közötti időszakban a Murától nyugatra fekvő, belső szlovéniai területeken élő magyarok száma 195-ről 971-re nőtt. Az előregedés, elvándorlás (pl. külföldi vendégmunka) és a felgyorsult természetes asszimiláció miatt az itteni magyar nemzetiségűek 1948 és 1991 között lélekszámuknak negyedét elvesztették.

A független Szlovénia időszaka

1991, az utolsó jugoszláv népszámlálás és a legutóbbi délszláv háború kirobbanását követő évtizedben az egyre inkább előregedő muravidékiek száma a növekvő természetes fogyás és az elvándorlás miatt 8,4%-kal csökkent. A legsúlyosabb (10%-nál is nagyobb) demográfiai veszteség a magyarlakta határvidéket és az aprófalvas, muravidéki szlovén dombvidék (Vasi-Hegyhát, Goričko) falvait sújtotta. A magát szlovén nemzetiségűnek vallók száma a szuburbanizáció által érintett, migrációs nyereséggel rendelkező területeken és az egyre inkább elszlovénosuló magyarlakta falvakban (Alsólendva vidékén és Őrihodoson) volt különösen számottevő. Ez időszakban az itteni magyarok anyanyelv szerint 19,2%-kal, nemzetiségi szempontból 29%-kal lettek kevesebben. A magyar–szlovén kétnyelvűségből egyre inkább szlovén egynyelvűek-

ké váló magyarok hanyatló etnikai identitása következtében 6 falu (Őrihodos, Pártosfalva, Csekefa, Hármasmalom, Zalagyertyános, Petesháza) vált 2002-ig szlovén többségűvé. Ennek eredményeként a magyarok körében a saját etnikai többségű településen élők aránya 74,7%-ról 53%-ra zuhant. A magyarok számának és arányának csökkenése az elmúlt évtizedben különösen Őrihodos és Kapornak esetében volt szembeötlő (50%-os), melynek hátterében a szomszédos szlovén falvakkal azonos, evangélikus vallás, a magyar lelkész hiánya és a régebbi keletű magyar–szlovén kétnyelvűség is állhat. Ugyanakkor a közeli Szécsiszentlászló és Kisszerdahely magyar jellegének nagyobb mérvű megmaradásában a helybeli többségi, református felekezetnek is nagy szerepe van.

A független Szlovénia első, 2002-es népszámlálása szerint a Muravidék népességszáma 82.359-re, azon belül a szlovén nemzetiségűek aránya 85%-ra, a magyaroké 6,6%-ra, a horvátoké 1,1%-ra csökkent. Az általános, de a magyar kisebbséget nagyobb mértékben érintő „elnemzetietlenedési” folyamat eredményeként azok aránya, akik nem nyilatkoztak nemzetiségükről meghaladta az 5,2%-ot (egyres magyarlakta településeken: pl. Alsólakos, Völgyifalu, Domonkosfa, Kisfalu, Petesháza, Alsólendva esetében a 10–15%-ot). A népesség anyanyelv szerint megoszlása (86% szlovén, 8% magyar, 1,8% horvát) 1991-hez viszonyítva a nyelvi elszlovénosulás folytatódását mutatta.

A Muravidéken a legtöbben (70–71 ezren, a népesség 85–86%-a) az államalkotó nemzethez tartozónak, szlovénnek vallják magukat. A terület 176 települése közül 159-ben a lakosság többsége ma már szlovénnek számít. A muravidéki szlovének 73,6%-a az alföldi jellegű területeken él, ahol a legnépesebb közösségeik is fellelhetők: Muraszombat (10.837 szlovén), Belatinc (2104), Alsólendva (1982), Adorjánfalva (1545), Barkóc (1475), Bán-

tornya (1443), Battyánfalva (1388). Az 1910-ben még a muravidéki szlovének 46%-ának otthont adó északi, aprófalvas, elmaradott dombvidéki terület 1910–2002 között (többnyire evangélikus) szlovén lakosságának 40%-át elvesztette, ugyanakkor a vidék elsődleges központja, Muraszombat népessége 4,5-szeresére duzzadt.

A túlnyomórészt a magyar–szlovén határzónában élő magyarok száma 2002-ben nemzetiség szerint 5.429 főre (6,6%-ra), anyanyelv alapján 6.609-re (8%-ra) csökkent (1941: 16.852 magyar, 20,1%). A magyar etnikai tér természetes vonzásközpontjában, Alsólendván él ma is a legnépesebb közösségük (696, ill. 880), mely nemzetiség szerint a város lakosságának 20,5%-át, anyanyelv szerint 25,9%-át teszi ki (Alsólendva mai, szűkebb értelemben vett területén 1941-ben a népességnek még 91,2%-a vallotta magát magyar anyanyelvűnek). Alsólendván kívül a legtöbb magyar lakója Dobrónaknak (500), Csentevölgynek (400), Lendvahosszúfalunak és Petesházának (300–300) van. 2002-ben még 17 muravidéki falu volt magyar többségű.

A cigányok (romák) száma saját bevallásuk alapján 2002-ben 988 fő volt (anyanyelv szerint 1.226). A Szociális Munka Központok (Alsólendva, Muraszombat) 1985-re és 1990-re vonatkozó adatai alapján a muravidéki cigányok számát 3.740-re becsülték (JOSIPOVIČ, D.–REPOLUSK, P. 2003) A legtöbb cigánynak minősített lakos a nyugati szlovén falvakban, továbbá Dobrónakon és Lendvahosszúfalun él. Az egyetlen teljesen cigány település, a 2002-ben (Kisszombattól) önállóvá vált Pušča.

A 2011-es szlovén népszámlálás már regiszter alapú volt, tehát állami nyilvántartásokból kísérelték meg a népesség alapvető adatainak összeírását és nem került sor a lakosság terepi, hagyományos kérdőívvel történő összeírására. Ennek megfelelően 2002 óta Szlovénia nem rendelkezik információval lakóinak aktuális nem-

zetiségi-etnikai, anyanyelvi és vallási-egyházi kötődéséről, hovatartozásáról.

Felhasznált irodalom

- ACSAĐY I. 1896: *Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában 1720–1721*. Magyar Statisztikai Közlemények XII. Budapest.
- BRAČIČ, V. 1988: *Lendavske Gorice*. Geografski Zbornik (Ljubljana) 28.1. pp. 36–38.
- CSANKI D. 1890 – 1913: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. I–III., V., MTA. Budapest.
- DANYI D. – DAVID Z. 1960: *Az első magyarországi népszámlálás (1784–1787)*, KSH, Budapest.
- ENGEL P. 2001: *Magyarország a középkor végén*. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről (CD-ROM), Térinfo Bt–MTA TTI, Budapest.
- FÉNYES E. 1836–1840: *Magyar Országának, 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben* I–IV, Pest.
- FUSS N. – PATAKY K. 1898: *Alsó-Lendva nagyközség millenniumi emlékkönyve*, Nagy-Kanizsa.
- GÖNCZ L. 2000: *Sajátos események a Mura mentén 1919-ben*. In: A Mura mente és a trianoni békeszerződés. Lendvai füzetek 17. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva.
- GÖNCZ L. 2003: *Gondolatok a muravidéki magyarság beolvadásának okairól*. In: GYURGYÁK L. – SEBŐK I. (szerk.) *Népszámlálási körkép Közép-Európáról 1989–2002*. Teleki László Alapítvány. Budapest. pp.151–157.
- GYURICZA L. 2012: *Mura-vidék – Kerka-vidék – Hetés: problémák és pontatlanságok a tájak nevezéktanában és térképi ábrázolásában*, Földrajzi Közlemények 136. 4. pp. 376–386.
- JOSIPOVIČ, D. – REPOLUSK, P. 2003: *Demographic characteristics of the Romany in Prekmurje*, Acta Geographica Slovenica, 43. 1. pp. 127–147.
- KERECSÉNYI E. 1994: *Lendvavidéki magyar kivándorlók és vendégmunkások*. Lendva.
- KORABINSZKY, J. M. 1804: *Atlas Regni Hungariae portatilis*, Wien.
- KOS, M. 1968: *Kolonizacija med Dravo in Rabo pa krajevna imena na –ci*. In: Svet med Muro in Dravo, Založba Obzorja, Maribor.

- KOS, M. 1970: *Kolonizacija in populacija v srednjem veku*. In: Agrarno gospodarstvo. Zgodovina agrarnih panog I. Gospodarska in družbena zgodovina slovencev, SAZU, Ljubljana. pp. 67–88. (+térképmelléklet: Kos, M. Agrarna kolonizacija slovenske zemlje)
- KÓSA L. – FILEP A. 1978. *A magyar nép táji-történeti tagolódása*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 192.
- KOVÁCS A. 2004: *Földreform és kolonizáció a Lendva-vidéken a két világháború között*, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva.
- KOZLER, P. 1849: *Slovinci na Ogerskim*. Slovenija. list. 55., 56., 57., 58.
- KRAJEVNI leksikon Slovenije, 1980: IV. knj., *Podravje in Pomurje*. Državna Založba Slovenije, Ljubljana.
- KUBINYI A. 1996: *A Magyar Királyság népessége a 15. század végén*. Történelmi Szemle XXXVIII. 2–3. pp.135–161.
- KUŠAR, S. – NARED, J. 2004: *Regional Development in Slovenia*, In: OROŽEN ADAMIČ, M. (Ed.) Slovenia: a Geographical Overview, A.G.S.S. – Založba ZRC, Ljubljana.
- LEXICON locorum...1920: *Lexicon locorum Regni Hungariae populosorum anno 1773 officiose confectum*, Magyar Békaküldöttség, Budapest.
- MIÉRT? Zakaj? 1998: Lendvai Füzetek 16., Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva.
- MIRNICS K. 1970: *Demográfiai jellegzetességek a jugoszláviai magyar nemzetiség életében*. Híd 1. pp. 83–99.
- MOHOS M. 2004: *A magyar – szlovén nyelvhatár változásai 1900 – 2000*. In: KOZMA I. - PAPP R. (szerk.) Etnikai kölcsönhatások és konfliktusok a Kárpát-medencében, Gondolat-MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, pp. 89–112.
- NYIGRI I. 1941: *A visszatért Délvidék nemzetiségi képe*, In: A visszatért Délvidék, Halász, Budapest, pp. 402–403.
- VARGA I. 1996: *Zala megye I-II. (1773–1808)*. Magyarország történeti helységnévtára, KSH, Budapest.
- VÁLYI A. 1796–1799: *Magyar országnak leírása I – III*, Buda.
- VÁNDOR L. 1996: *A török birodalom határán*. In: Képek 1100 esztendő zalai történeiseiből, Zalaegerszeg, pp. 23–26.
- ZELKO, I. 1981: *A török támadások*. In: Lendva község közleménye, Lendva. pp. 34–39.

1. táblázat: A népesség etnikai összetételének változása a Muravidék mai területén (1787 – 2002)

Év	Cser-népeség		Szlávok		Magyar		Német		Horvát		Cigány		„Jugoszláv”		Nem válaszolt		„Rövid válasz”		Ismeretlen	
	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%
1787	40 588	100	31 944	80,6	6 899	16,9	385	1,4												
1828	45 219	100	37 034	81,9	6 736	14,9	1 182	2,6												
1836	47 871	100	39 167	82,7	7 212	15,2	786	1,7												
1880	73 267	100	56 691	76,9	13 060	17,7	3 449	4,7	220	0,3	164	0,2								
1890	81 816	100	63 222	77,9	14 300	17,8	3 048	3,7	213	0,3										
1900	88 033	100	67 030	76,2	16 197	20,7	2 608	3,0	151	0,2										
1910	90 513	100	67 118	74,2	20 738	22,9	2 099	2,3	463	0,5	377	0,4								
1921	92 295	100	74 199	80,4	14 165	15,2	2 540	2,8	331	0,4										
1931	90 717	100	80 468	88,7	7 607	8,4	1 489	1,6	552	0,6	238	0,3								
1941	83 287	100	64 018	76,4	16 452	20,1	1 680	2,0	385	0,4	751	0,9								
1948	94 914	100	83 685	88,2	10 246	10,8	85	0,1	571	0,6	7	0,0								
1953	93 888	100	80 615	85,9	10 581	11,3	104	0,1	841	0,9										
1961	90 134	100	78 839	87,4	9 899	11,0			807	0,9	13	0,0								
1971	90 769	100	79 086	86,1	9 082	10,0			1 021	1,1	116	0,6	414	0,5						
1981	93 997	100	79 112	85,1	9 617	9,3	16	0,0	1 316	1,6	376	0,4	544	0,6	61	0,1	34	0,0	283	0,3
1991	89 869	100	77 538	86,3	7 637	8,5	62	0,1	1 513	1,7	688	0,8	148	0,2	222	0,2	72	0,1	1 379	1,5
1997	89 669	100	76 280	84,9	8 174	9,1	42	0,2	1 790	2,0	1026	1,1							1 504	1,7
2001	82 359	100	69 990	85,0	5 429	6,6	18	0,0	920	1,1	988	1,2	5	0,0	1 030	1,3	35	0,1	3 149	3,8
2002	82 360	100	70 465	86,0	6 600	8,0	81	0,1	1 511	2,8	1 226	1,5							7 245	8,5

Megjegyzés: *Dőlt számok: népszámlálási anyanyelvi adatok.*

Források: 1787: osztrák, 1880–1910, 1941: magyar (anyanyelv), 1921, 1931: jugoszláv (anyanyelv), 1948–1981: jugoszláv (nemzetiség), 1991, 2002: szlovén népszámlálási adatok (nemzetiség). Egyéb források: Danyi D.–Dávid Z. 1960 Az első magyarországi népszámlálás (1784–1787), KSH, Budapest, Vörös K. 1962 Vas megye 1744. évi adóösszeírása, KSH, Budapest, Szaszkóné Sin A.–Breinerné Varga I. 1996 Zala megye I–II. (1773–1808). Magyarország történeti helységnévtára, KSH, Budapest, Nagy L. 1828 Notitiae politico-geographico-statisticae Hungariae, partiumque eidem adnexarum, Buda, Fényes E. 1839–1843 Magyar Ország-nak, 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben, Pest.

Kovács Zoltán – Szabó Balázs

Az ingázás területi jellemzőinek átalakulása hazánkban a rendszerváltozás után^{1,2}

Bevezetés

A globális gazdaság egyik fő jellemzője a tőke, az áruk valamint a munkaerő korábbinál magasabb szintű mobilitása (Nagy G. 2010). Mindez összefügg a munkamegosztás mélyülésével, a közlekedés fajlagos költségeinek csökkenésével, az államhatárok szerepének elhalványulásával, a neoliberalis piaci környezet kiépülésével. A munkaerő mobilitás vizsgálata során általában kitüntetett figyelmet kap az államhatárokat átlépő nemzetközi munkaerőmozgás, jóllehet nagyságrendje a teljes munkaerőbázishoz képest szerény. Ehhez képest jóval nagyobb a jelentősége a kisebb földrajzi távolságot áthidaló, a munkavállaló lakó- és munkahelye között zajló, periodikus vándorlásnak, más néven ingázásnak.

A lakó- és munkahelyek térbeli szétválásának folyamata, és nyomában az ingázás, hazánkban már a 20 század elején megindult, bár tömegessé csak az államszocialista korszakban vált. Új helyzetet teremtett azonban az 1990-es rendszerváltozás, amelynek nyomán az ingázás intenzitása, jellege és földrajzi mintázata

¹ A tanulmány elkészítése során nagymértékben támaszkodtunk az 1990-es, 2001-es és 2011-es népszámlálások települési szintű ingázási adataira, amelyért a KSH Népszámlálási Főosztályának tartozunk köszönettel.

² A kutatás az OTKA K105534 sz. kutatási téma keretében készült